

KARAKTEROLOGIA^{REN} EN

BURUBIDEAK

SARRERA

Oso egunekoak ditugu sikologi gaiak. Bearrezkoak, esango nuke, gaur bizibideari ateak zabaltzeko. Eta agiritzat or dituzue Ipar-amerika'ko sikologilarien lanak nola ta noiz saletxeak apaindu, nola lagunak egin... ta bestaldetik, berriz, apaiz baten baiño geiagoren idaztiak bakoitzari dagokion aszetikaz. Bearrezkoa, bada, gaur sikologia? Ez, baiña, gaurkoa. Aspalitik dijóakigu azten. Ose peliki, bai, baiña azten beintzat.

Sikologia esatea anima-iztia esatea da, nere gerkerak gaizki ez badabil. Orregatik toki bereziena gizonaren izakerak bear du, bere ezberdintasun eta berdifegitasun guztiak alde batera utzita; merezi ez dutenak, esan nai dut, baztertuta, denok baidakizkigu, edo bestela iñoiz ez baitzaizkigu aurreratuko...

Ez dira sikologia ta karakterologia berdiñak. Sikologiak gizona danaz, norberatasunik gabe aztertzen du. Karakterologiak gizona "gizon au" danaz ikasten du. Emen karakterologiari dagozkionak esango ditut.

Ez da ere berdin izakera ta aiera (carácter y temperamento). Lain Entralgo'k aiera

"jaiotzatik bakoitzari datorkigun zuzoeraldigaitasuna" dala dio. Izakera, berriz, "baietz eta ezetz-erako bakoiztasuna" dala easaten digu Klages'ek. Itz bitan: "bakoitza soil-soil" aierrari dagokiona. Bakoitza orain agertzen zaigunez izakerari dagokiona. Izakera, bada, aier gainean jasotzen da.

Izakera ez dala aldatzen diotenak ez dira gutxi: Plotino, Kant, Ribot eta... Ezta ez izakera, ez aiera, ezer berez ez datorkigula diotenak ere. Auen artean ospetsuenak Helvetius eta Locke ditugu. Danon jakinduria alare aillatzen dala usten det au geitxé izango dala ezagutzeraiaño.

Lenengo izakera eragilleak gurasoak ditugu. Bigarrenak barru ta aldamenekoak. Aldameneko auek zenbatu bakarrik egingo ditut luzatu ez nadin: egurardia, lurraldea, osasuna, urte-zatia, bizibideak, oiturak... Adibidez: beroak zuzperaldi azkarragoak eta gogoragoak daragizki; mendiak paketu ta bioztitu egin oi dute; gultzurrunekoak eta urdaillekoak erretu ta zitaldu, berriz; maite-miñak udaberrian eta udazkenean oi dira; laguneri ta oitureri zenbat zor zaion danok dakigu...

Bestalde, berriz, ez da oraingoxea gizonak sailletan banatzea. Bi joera oi dira: batzuk gorputz-animari begiratzen diote, nunbait dalako "nolako arpegia, alako barrena" zion erro-matarren esaerari jarraituaz. Besteak animari bakarrik. Aurrenak biotipologuak edo tipologuak, bakarrik, ditugu. Besteak karakterologuak. Sailketa auek ez daude baiña oraindik osatuak, ezta gutxiagorik ere. Alexis Carrel'ek dionek gauz sikiatria Quijote'ren garaian sendakintza bezela omen dago.

T I P O L O G I A

Grezi ta Erroma'n.

Ipokrates'i zor omen zaio lenengo giza-eratzeta. Gero zerbait Galeno'k osatu zun. Lau gizakera jarri zizkiguten: Odoltsuak (Sanguíneos), betillunak (melancólicos), aserrekorrak (coléricos) ta astitsuak (flemáticos). Tipologi au naiz eta etzala oso egia jakin, zeatzeztasun asko bai ditu, joan dan gizaldiraiaño jakintsu usteko guztiak erabili zuten. (I)

Gaurko tipologiari buruz:

Itali'n.

De Giovanni da Itali'ko gorputzkera ikastolaren (escuela de tipología somática) gurasoa. Berak eman zion gaur ain aipatua dan joerari asiera.

Batez ere gorputzari begiratzen dio: bi antzpean ikasten ditu gizonak: normotipo-ektipoari dagokionez. Normotipoa bear luken gizona da. Ektipoa, berriz, oraingo gizona bere akatsekin. Eta fenotipoa aurrean agertzen zaigun gizona. Normotipoak noraiñoko alde daramaion ektipoari ikasi bear da. Ona emen normotipo batzuk: besoen eta gizonaren luzaroak berdifiak bear dute. Papar zabalereak luzaro erdiaren ainbatekoa bear du...

De Giovanni'ri jarraituz eraketa au Viola'k osoagotu zun. Orrela gorputz aztuntasunari dagokionez ektipoa iru lerrotan kidekatu zun: megalosomatikoetan (kontuan izan itz bakoitzaren esanaia) normosomatikoetan, eta mikrosomatikoetan. Soññaren egiturari begiratuaz, berriz, brevilineo edo brakitipoetan -luze baiño zabalagoak-, normolineo edo normotipoetan -luze ainbat zabal-, longilineo edo longitipoetan -zabal baiño luzeago. Gizon osoaren gorputzarekikoari dagokionez: megalosplanknikoetan -sabel-aundiak- eta mikrosplanknikoetan -ziztriñak-, zenbatzen ditu. Era bakoitzean eunetik ogeiña omen daude. Osterantzeko eunetik berrogei naastuak ditugu.

Viola'k, auek jakinki, bakoitzaren izakera ateratzen du: megalosplanknikoak: sendoak eta makalak eta maitaleak ditugu, ume antzekoak. Mikrosplanknikoak: luzeak, azkarrak eta zaintsuak, oso gizonezkoak dira. Azkenez, berriz, auek ikusi, lege berri bat ateratzen du: "zenbat eta zama aundiagoa, eta ainbat eta gorputzkin (òrgano) azte urriagoa".

Pende dugu sail ontako irugarren sikologua. Ontzat arturik De Giovanni ta Violaren asmaketak sakonago jotzen digu. Barrujarioak (secreciones internas), zain eta azimenen langintzak (funciones nutritivas), eta burmuinezurretako (sistema nervioso cerebro-espinal) eraketa omen dira beretzat sikologi guztiaren sustrai. Bakoitzak gauza bat damaigu gure izakerarako: ormonak gorputzaren azimena; zain-azimenen langintzak zain eraketa ta egospena (funciones digestivas); bur-

muezurretakoan eraketak egingurea (actividad).

Geroxeago, gizonak gorputzaren eta gogoren bidez batasun bat dagila dio. Gogoak, baiña, soñaren laguntza bear dula. Gorputzean, berriz, bi alde bezela arki ditzazkegula: giza-itxura ta giza-gorputza. Izakera, bada, gizon osoari zor zaio. Aurrena Viola'ren soin-neurriz, (biometria) arkitzen da. Bigarrena, ormonaz eta zain eta azimenez. Irugarrena, berriz, test egiñaz.

Genotipoa, au da, gurasoengandik dator-kiguna, "bakoitzaren sakona" omen da. Fenotipoa, berriz, bakoitzaren itxura izakerak. Aurreneko zatiketan bi gizakera dagizki: takisikikoak eta bra-disikikoak: aurrenak azkarak, sintetikoak, elerti zaleak, egon-eziñak, ariñak, aragi jaleak, oi dira. Ipertiroideoak eta ipersuprarrenalak, batez ere. Bigarrenak motelak, analitikoak, matematika-filosofi-zaleak, iraunkorrak, sakonak, haimendun aundikoak, burutsuak, belar jaleak: iperparatiroi-deoak, iposuprarrenalak eta ab....

Azkeneko zatiketa ormonaen lan ugari-ari edo urriari begitatzuz dagi. Orrela beren izenak adierazten duten bezela iper... edo ipo...-ak izango dira.

Gizon eredu auetatik: iperinterztizial eta ipersuprarrenal-brevilineo-astenikoak, betillunari; iperinterztizial eta ipopituitario-lomgilineo, astenikoak, asarrekorari; ipopituitario ta ipertiroideo-brevilineo-astenikoak, astitsuari darantzuiete.

Egiaren urrena auxe dabillela esango nuke. Danok dakigu ormonaen garrantzia; bai ta gorputzaren animakikoa ere. Alare, eraketa oni praktikotasuna falta zaiola deritzait. Gaiñera, ez ote zaio ezer tokatzen naimenari izakerakiko?

Alemanian.

Kraepelin eta Bleuler'en teoretatik abiatzen da Kretschmer. Bere iritziz, sikosisa tipo bakoitzaren era bereziarena baizik ez omen da. Alde bat, bada, biometri danak eta giza-itxuraren irarki edo ezagugarriak ematera datorkigu. Orre-gatik Pende baiño ariñagoa azaltzen zaigu.

Iru giza-itxura jartzen dizkigu: leptosomikoak -luze ta igarrak-; atletikoak -erdikoak-; piknikoak -motz eta sendoak-; leptosomiko-piknikoak Pende'ren takisikiko-bra-disikiko-eri darantzuiete. Oartu Kretschmer'ek eraketa oni geru erantsi ziolá atletiko tipoa.

Gorputz itxura aueri anima era bana dagokie. Leptosomikoari ezkizotimikoa, ta burua galtzean ezkizofrenikoa. Piknikoari, berriz, ziklotinikoa ta ziklofrenikoa. Beste berriz gero zatitzen ditu tipo auek.

Gauzak, baiña, gutxiegi bereizten ditu. Batasunik berriz, etzaie arkitzen ezkizotimikoeri. Naiko akats deritzait ere gizakera ikasi nai ta osasundunak aukera bearrean, burutik daudenak ikasgai artzea... Ala ta gúztiz cere, ta bear bada orrexegatik, gaurko sikiatra geienak eraketa auxe dute estimatuena.

Jaensch'ek, berriz, eidetismoa ta giza-gogoaren batasuna jartzen ditu bere tipologiaren oiñarritzat. Ez da erreza asmatzen zer eta nola daraman bere langintza, ezta osatu dun ere... Zerbait, alare, garbi dago: bitan erdibitzen ditu gizonak: osatuetan eta osatzekeetan. Aurrenak gogo lanetan gogor eta batasundunak omen dira, sintetikoak eta ameslariak. Besteak lan banakoak, analitikoak, kanporakiko gutxikoak.

Soiñari dagokionez aurrenak begiaundiak. Bigarrenak begi mazkalak. Gaxokertasunari begiratuazbasedowoideak eta tetanoideak. Berriz zatitzen ditu osatuak eta osatzekeak barrukoietan eta kanpukoietan... Jaench'en barrukoi osatuak eta Kretschmer'en ezkizotimikoak berdintsuak dira, baita barrukoi osatzekeak eta ziklotimikoak ere.

Sikologu asko dira ustari aueri ez diotenak iritzi aintzakotzat artzeko modukoak. Eta arrazoiz: ibil-bideak izakera naasten omen du alde batetik; bestetik, berriz, zorionean sartu zitzaion edo sartu zun endazalekeria (racismo) eta auskalo nolako naaspilloa egin dun!

Iparameriketa'n.

Dezente urte dira Sheldon'ek bere aurreneko ustari ezagugarriak mundura jaurti zizkigula. Estadistika ta alkar-izketaen bitartez

egiñak ditu. Bai, ordea, sakonki! Ba-dira berea degula tipologi onena diotenak. Beste batzuk, berriz, karakterologuak batez ere, aitatu justu-justuan eta naikoa..! Ama-sabelean dagon umearen aktodermo, mesodermo ta endodermoaren aztea ta barru-jarioen langintzat, jartzen ditu, batez ere, bere tipologiaren oinarritzat. Orrela iru gizalerro dagizki: endomorfikoa -gizena-, mesomorfikoa -erdikoa-, eta ektomorfikoa -igarra-. Gorputz-kera bakoitzak anima era bana eskatzen du: endomorfikoak, biszerotonikotasuna -sabel zalea-; mesomorfikoak -somatotonikotasuna- gorputz-zalea-; ektomorfikoak, zerebrotonikotasuna -buru zaleak.

Kreschmer'en tipologian, berriz, gizakera aueri piknikoak, atletikoak eta leptosomikoak darantzuie. Sheldon, baiña, Kreschmer'en aldean ondora joan zaigu, eta batez ere, Kreschmer'ek baiño ezagugarri garbiagoak eta zenbatuagoak egokitu dizkigu.

Frantzi'n.

Sigaud izan zen gaur Frantzi'n agertzen zaigun tipologiaren eragillea. Mac Auliffe eta Corman eta... batu zitzaizkion gero. Soin langaiak aztertzen dituzte aurrena (aparátos anatómicos de la vida); arnas, urdail, bur-muin eta erroen lanabeseh eraketari begiratuaz (constitución de los aparatos respiratorio, gástrico, cerebral y muscular). Auetatik zer bizigai nabarmendu alako soin, aier da izakera.

Arpegiari begiratuaz, berriz, bi eratako gizonak bereizten ditu: arpegi zabalak eta arpegi atzetuak. Arpegi zabalak bitza patxadan eraman dutenak omen dira. Arpegi atzetuak, baiña, bizitzaren aurka lan eta lan ari diranak. Arpegi atzetuak iru erakoak omen dira. Bekoki atzetuak -burrukalari burutsuak-, albo atzetuak -burrukalari jatorrak-, eta okotz atzetuak -burrukalari atzetuak-.

Ezagugarriak garbi daude. Ariñegia, baiña, deritzait tipologi au. Bestalde, berriz, Lamarck'en ikasle oneri bezela, lako determinismu kutsu bat sentitzen zaie.

(jarraitzeko)

Baztarrika'tar Daniel, S.J.